

ЧОВЕКЪТ – ИЗВАДЕН НАНОВО**Еньо Стоянов****THE HUMAN – NEWLY SUBTRACTED****Enyo Stoyanov****Резюме:**

Текстът предлага рецензия на монументалното изследване на проф. Миглена Николчина „Бог с машина: изваждане на човека“, посветено на фундаментални теоретични опити около антропологичната проблематика. Рецензията се спира по-специално върху централния концептуален парадокс, очертан в книгата на проф. Николчина, а именно двойната определеност на човека като „същество, което иска да бъде човек“ и „същество, което не иска да бъде човек“.

Ключови думи: Миглена Николчина, човек, хуманизъм, трансхуманизъм

Abstract:

The text offers a review of Prof. Miglena Nikolchina's monumental study "God with Machine: Subtracting the Human", dedicated to fundamental theoretical conceptualizations around anthropological issues. The review dwells in particular on the central conceptual paradox outlined in Prof. Nikolchina's book, namely the double determination of man as "a being who wants to be human" and "being who does not want to be human".

Keywords: Miglena Nikolchina, human, humanism, transhumanism

„Човечеството е в криза“:
възглас, който сякаш отеква
насред всякакви съвременни
дебати – политически,
икономически, за съдбата ни в
новата дигитална среда, в която
развиваме все по-голям дял от
своята активност и която все по-
видимо ни разглобява до снопове
от алгоритмично управляеми
данни, за мястото ни в природата
– от настояването, че нашата

дейност е източник на цяла нова геологическа епоха в живота на

нашата планета, до подозрението, че същата тази дейност се оказва ограничена от непредвидените си субпродукти и ефекти... Но може би в тези противоречия, безпокойства и разпри все нещо се пропуска – че „човешкото“ не просто е в криза, а само е немислимо, освен *като* криза. Сякаш тъкмо към подобно заключение ни водят парадоксите, изложени в новата книга на проф. Миглена Николчина, „Бог с машина: изваждане на човека“.

Съчинението съгъстява над 40-годишни теоретични изследвания около антропологичната проблематика. Сред най-интересните композиционни решения тук е включването на една по-ранна книга на авторката, „Човекът-утопия“, като първа част на изданието, което позволява едни и същи теми, казуси и примери да бъдат подегани повече от веднъж, често в различен ракурс, реконтекстуализирани, с преместен акцент и дори с преобърнат смисъл. Това важи и за основната антропологична теза, зададена експлицитно като (поне привиден) парадокс, чиито полюсни твърдения заплитат всяка от двете части в своеобразна теоретична камера обскура: в „Човекът-утопия“ водещо е разбирането за човека като „същество, което не иска да бъде човек“, а във втората на половина на книгата, озаглавена „Квадратурата на човека“, това квазиопределение се оказва преобърнато и човекът е мислен вече като „същество, което иска да бъде човек“. Разминаващ се със себе си, разтворен между „още не“ и „вече не“, човекът се схваща в режим на неизкоренимо ставане, на понякога тревожна, понякога триумфална трансформация. Не случайно един от лайтмотивите и в двете части на книгата е твърдението на ренесансовия мислител Пико дела Мирандола, че човек „няма чин или форма“ – т.е. нито е с фиксирано място в някакви битийни йерархии, най-вече по траекторията животно-бог, нито разполага с устойчиви дефиниции, които да го решат понятийно. Важен особеност на изследването е това, че проф. Николчина представя тази

неопределеност не като пасивна и инертна менливост, а като активно усилие и ангажимент, желание, а в крайна сметка – дори бунт.

Полярността на надхвърлянето на човека е по-директно „утопичната“ перспектива към антропологичната проблематика. В прочита на проф. Николчина тя е развита генеалогично, най-вече по оста на наследството на романтизма, антиципиращ обсеиите на съвременните трансхуманисти. Оттук и предпочитанието при презентирането на тази концептуална траектория, отдадено на продуктите на художествено въображение, почерпени предимно от жанра на фантастиката. Съвсем закономерно сред селекцията от образи, които прекосява трудът на проф. Николчина, централният фокус е върху въобразяванията на изкуствени същества – от Омировите самодвижещи се триножници на боговете, през романтическите марионетки на Клайст, зловещите автомати на Хофман, чудовището на Мери Шели, та чак до роботите на Чапек и отвъд. Текстът внимателно проследява процеса на модерното обособяване на автомата като самостоятелна категория, на откъсването на тази фигура от съпадението ѝ с животинското при Декарт и превръщането ѝ в залог за комично-зловеща трансформация на човешкото и свързаните с нея предизвикателства. Това е и първият смисъл на „изваждането“ от заглавието – изкуственото същество като проекция на човека, заявяваща своята автономност спрямо него.

Но всички тези теми, виртуозно очертани с енциклопедичен размах в книгата, са сдвоени във втората ѝ част с дистопийния смисъл на „изваждането“ като редукция. Това става най-вече в диалог с прочутата теза на италианския мислител Джорджо Агамбен за това как модерните форми на биополитическа власт са свели човека до „гол живот“, съблечен от всякакви права, свободи и смислови „одежди“. Това е до голяма степен и източникът на обрата в осмислянето на човека като „същество, което *знае*, че е животно, но иска да бъде човек“ (Николчина, 2022: 12, к.м.). Тъкмо условията на това „знание“

буди тревожността, разгръщаща се във втората половина на изследването. Все пак, както подсказва самата авторка, днес дори роботът изглежда овехтял и навява носталгия.

Въпреки всичко, поляризацията, може би дори „хетеротопната омонимия“ (концептуална находка на самата авторка, инструментализирана в книгата за проясняване на радикалните разногласия около темата за хуманизма в Източна и Западна Европа в дебатите през 60-те и 70-те години на 20 век) в коментара около човека сякаш държи отворена и една трета перспектива. „Изваждането“ от заглавието, освен продуктивна метафора, често подемана в многообразните дискусии около трансхуманистични и техноутопични проекти, или синоним на биополитическа редуция, в книгата на проф. Николчина има и едно трето, по-специфично понятийно измерение, развито по координатите на теорията на френския философ Ален Бадиу. Ядрото на неговото разбиране за „изваждането“ е идеята за утвърдителна страна на отрицанието като начин да мислим появата на новото. За Бадиу новото има характера на радикално прекъсване, което се връзва в обективността на дадена ситуация, без да я унищожава. „Извадено“ от нея, то я отрича, без да я отменя и по-скоро утвърждава себе си като безразличие спрямо правилата, които я определят. Проф. Николчина проектира този скок в непредзададеност върху описваното от нея несъвпадение на човека със себе си, невъзможността на човека да бъде и шанса постоянно да става. И вероятно тъкмо тук можем да видим утопичния залог или поне крехката надежда, която прозира в нейната книга дори в редовете, посветени на най-песимистични безпокойства и съмнения.

Използвана литература

НИКОЛЧИНА, Миглена (2022). Бог с машина: изваждане на човека (от романтизма до трансхуманизма). София: ВС Пъблишинг. [Nikolchina, Miglena (2022). Bog s

mashina: izvazhdane na tchoveka (ot romantizma do transhumanizma). Sofia: VS Publishing]

Еньо Стоянов е асистент в катедра „Теория на литературата“ към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент охридски“, където води часове по „Увод в литературознанието“. Изследванията и публикациите му са свързани с литературна теория, теория на фикцията и наратология, трансмедиаалност, видеоигрите в наратологична и лудологична перспектива, както и социология на изкуството.

Enyo Stoyanov is an assistant professor at the Department of Literary Theory at the Faculty of Philology in the Sofia University “St. Kliment Ohridski”, where he teaches Introduction to Literary Studies. His research and various academic publications focus on literary theory, theory of fiction and narratology, transmediality, sociology of art, and video games in a narratological and ludological perspective.